

ROZHĚADY

PRAŽSKÁ JAR A INVÁZIA VOJSK VARŠAVSKEJ ZMLUVY DO ČESKOSLOVENSKA V ROKU 1968 OČAMI „ZÁPADNEJ“ HISTORIOGRAFIE

JAKUB DRÁBIK

DRÁBIK, Jakub. The Prague Spring and the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia in 1968 as reflected in “Western” historiography. *Historický časopis*, 2020, 68, 4, pp. 693-721, Bratislava.

The Prague Spring and its quashing by Soviet tanks was not only an important event in Czech and Slovak national history, it also had a wider, global reach. The events themselves and subsequent occupation of Czechoslovakia by the combined forces of the Warsaw Pact have not ceased to inspire historical research and public debate. The aim of this essay is not to provide a complete list of works concerning the Prague Spring and the occupation of 1968; the sheer volume of literature on the subject is now overwhelming. Instead, the essay focuses on the most significant works and seek to capture and analyse the main trends in the research into and writing about this event. It focuses on Western historiography – especially works written in English – as that contribution to the scholarship is the most numerous and, arguably, the most influential. It also pays brief attention to the work of German, Italian and French historians.

Keywords: Prague spring. Historiography. Warsaw Pact. USSR. Czechoslovakia.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.4.6>

Kvôli deštruktívnosti rivalít medzi dvoma supermocnosťami a všeobecne napätou situáciou v krajinách tretieho sveta má historiografia štúdií studenej vojny (*Cold War studies*) tendenciu zameriavať sa prevažne na ozbrojené konflikty a vojny.¹ To však nie je prípad pražskej jari a jej následkov. Od noci z 21. na 22. augusta 1968, keď sa československý experiment zmenil z živej reality na históriu, sa pražská jar, invázia vojsk Varšavskej zmluvy a ich následky stali obľúbenou témou historiografie i verejných debát.

Reakcia svetových médií na udalosti bola okamžitá. Už ráno po invázii britské noviny *Guardian* písali, že „po 50 rokoch komunizmus sovietskymi očami

1 ROMERO, Federico. Cold war historiography at the crossroads. In. *Cold War History*, 2014, roč. 14, č. 4, s. 693. ISSN 1468-2745.

*stále znamená vládu tanku a vojenských bagančí. A po dekáde, v ktorej celý svet začal veriť nádeji, že civilizované vzťahy medzi národmi sa stanú pravidlom, ruské vedenie sa vrátilo k svojmu starému imperializmu. Cieľ reformného hnutia v Československu bol jednoduchý. Chcelo do socialistického spôsobu života priniest základné aspekty zdvorilosti a slobody“.*²

Odsúdenie invázie bolo takmer univerzálne – a to vrátane troch komunistických štátov, z ktorých jeden, Rumunsko, bolo dokonca členom Varšavskej zmluvy (ďalšími boli Albánsko a Čína). Bezpečnostná rada OSN vydala rezolúciu, ktorá odsúdila inváziu, no jej návrh zablokoval, neprekvapivo, ZSSR.³ Okrem toho, že invázia spôsobila značné znepokojenie medzi jednotlivými národnými vládami, novinármi a akademickými pracovníkmi, vyvolala problémy aj v rámci komunistického hnutia na celom svete. Vplyvné komunistické strany ako tie v Taliansku a Španielsku odsúdili „okupáciu“; reakcia iných, ako napríklad v Grécku, bola rozpoltená. Francúzska komunistická strana inváziu odsúdila, – čo bolo pravdepodobne prvýkrát, keď verejne kritizovala nejakú sovietsku akciu – toto odsúdenie ale veľmi rýchle vyprchalo vďaka podpore nasledujúcej normalizácie.⁴ Memorandum CIA z 9. septembra 1968 dospelo k záveru, že reakcia komunistických strán po celom svete „jasne ukázala, že KSSZ [Komunistická strana Sovietskeho zväzu] už nedokáže získať podporu veľkej väčšiny strán, ak je to proti ich záujmom“.⁵

Pražská jar a jej následné rozdrvenie sovietskymi tankami bola významnou udalosťou nielen v českých a slovenských dejinách. Mala širší, globálny dopad porovnateľný s tým, čo spôsobilo podpísanie Mníchovskej dohody roku 1938, *coup d'état* roku 1948 alebo neskoršia Nežná revolúcia roku 1989. Vzbudila záujem mnohých akademikov, vedcov, novinárov, ale i obyčajných ľudí, a samozrejme, historikov. Nie je preto prekvapením, že pražská jar roku 1968 je jednou z najlepšie zmapovaných a preskúmaných udalostí československých dejín.⁶ Zdá sa preto vhodné, zvlášť vzhľadom k 50. výročiu udalosti v roku 2018, priniest prehľad súčasného stavu historiografie o tejto udalosti.

2 Jackboots again over Eastern Europe. In *The Guardian*, 22. august 1968, s. 2.

3 GOODMAN, Richard. The invasion of Czechoslovakia: 1968. In *The International Lawyer*, 1969, roč. 4, č. 1, s. 43. ISSN 0020-7810.

4 ROSS, George. Party decline and changing party systems: France and the French communist party. In *Comparative Politics*, 1992, roč. 25, č. 1, s. 48. ISSN 0010-4159.

5 Central Intelligence Agency, Intelligence Memorandum: World Communist Reaction to the Invasion of Czechoslovakia, 9 September 1968. CIA archives, FOIA Collection, doc. 0000126876. Dostupné online: <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/0000126876>. [cit. 2020-01-14].

6 HUDEK, Adam. Alexander Dubček v Historiografii. In LONDÁK, Miroslav – MICHÁLEK, Slavomír (eds.) *Dubček*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2018, s. 445. ISBN 9788022416511.

Cieľom tejto štúdie nie je priniesť komplexný a kompletný zoznam prác o pražskej jari a následnej okupácii – to by ani nebolo možné. Keď publikoval významný kanadský historik Gordon Skillling svoju knihu *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*, napočítal viac ako 600 kníh, ktoré sa tejto problematike venovali.⁷ To bolo v roku 1976, pred štyridsiatimi rokmi. Namiesto tohto kompletného prehľadu sa preto táto štúdia sústreďí skôr na najvýznamnejšie práce a základné trendy vo výskume a písaní o týchto udalostiach. Zároveň sa zameria na historiografiu, ktorá by sa dala veľmi všeobecne definovať ako „západná“ – predovšetkým pôjde o práce anglosaskej proveniencie, keďže je ich kvalitatívne najviac a zároveň sú jedny z najvplyvnejších. Stručne sa však zameria aj na základné práce nemeckých, talianskych a francúzskych historikov a tiež práce českých a slovenských emigrantov vydané v západoeurópskych vydavateľstvách.

Prvé práce

Záujem o udalosti roku 1968 v Československu sa prejavil takmer okamžite po sovietskej invázii; prvé vedecké práce vznikli už niekoľko mesiacov po vstupe vojsk Varšavskej zmluvy. V decembri roku 1968 sa na University of New York uskutočnila konferencia s názvom „Vplyv československých udalostí na súčasné medzinárodné vzťahy“ (*The Impact of the Czechoslovak Events on Current International Relations*). Príspevky boli publikované v roku 1970 pod názvom *Czechoslovakia Intervention and Impact*.⁸ Autori tejto práce sa zamýšľali najmä nad dôvodmi, prečo došlo v ZSSR k rozhodnutiu vojensky zasiahnuť. Jan F. Triska videl ako primárnu príčinu hospodárske zlyhanie; William Zartman zdôrazňoval strach predstaviteľov ZSSR, že by Komunistická strana Československa mohla stratiť kontrolu nad udalosťami. Ďalšie texty sa sústreďovali na reakciu Spojených štátov a dopad invázie na politiku NATO. Okrem toho priniesli autori niekoľko zaujímavých porovnaní so sovietskymi zásahmi v Maďarsku a Rumunsku. Aj keď autori priniesli niekoľko zaujímavých zistení, väčšina ich analýz bola relatívne povrchná. V ďalšej z prvých prác, štúdií z roku 1969, Richard Goodman skúmal legalitu sovietskej akcie a kritizoval nedostatočnú reakciu Západu a predovšetkým Organizácie spojených národov. Podľa Goodmana neschopnosť Západu čokoľvek urobiť vychádzala zo snahy za každú cenu sa vyhnúť otvorenej konfrontácii so ZSSR, aby na svojho československého vazala nevyvíjal ešte väčší tlak.⁹

7 SKILLING, Gordon. *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*. Princeton: Princeton University Press, 1976, s. 5. ISBN 9780691052342.

8 ZARTMAN, William (ed.). *Czechoslovakia Intervention and Impact*. New York: New York University Press, 1970. ISBN 0854965947.

9 GOODMAN, ref. 3, s. 78-79.

Čoskoro po invázii, v januári 1969, sa objavila i *Česká čierna kniha* (*Czech Black Book*),¹⁰ ktorú skompilovali československí historici z Historického ústavu Československej akadémie vied.¹¹ Táto obrovská, 500-stranová kniha sa do Československa nedostala a existovali len drobné časti šírené samizdatom. Anglickú verziu (vyšla i nemecká verzia, *Das tschechische Schwarzbuch*¹²) zostavoval Robert Littel a mala byť odpoveďou na „Bielu knihu“, ktorú vyprodukovala sovietska propaganda, aby zdôvodnila nevyhnutnosť vojenského zásahu.¹³ The Czech Black Book je súborom dokumentov, ktoré mali slúžiť ako výber primárnych prameňov, ktoré sú usporiadané vo forme sledovania udalostí invázie hodinu po hodine od počiatku invázie, dní ktoré nasledovali, až do doby, keď sa československá delegácia vrátila z Moskvy. Cieľom publikácie pritom nebolo analyzovať udalosti, len poskytnúť hrubý náčrt toho, čo sa stalo.

Po vydaní *The Czech Black Book* nasledovala kniha Harryho Schwartza *Prague's 200 Days: The Struggle for Democracy in Czechoslovakia*.¹⁴ Schwartz sa pokúsil o komplexnejšiu a koherentnejšiu analýzu situácie, no jeho žurnalistický prístup a zbytočné dramatizovanie udalostí vytvorilo až romantický dojem z ašpirácií „demokratického“ ducha československých reforiem a ich následného nemilosrdného zničenia sovietskymi tankami. Autorovi sa nepodarilo preskúmať a dôkladne vysvetliť zložitú problematiku snáh o liberalizáciu komunizmu v Československu a prakticky nechal všetky podstatné otázky nezodpovedané.

O čosi neskôr sa vo svojej knihe *The Czechoslovak Crisis 1968*¹⁵ pokúsil zmapovať a vysvetliť pozadie pražskej jari Robert Rhodes. Aj keď je jeho analýza omnoho hlbšia a komplexnejšia než tá Schwartzova, ani jemu sa nepodarilo dôkladne a objektívne zhodnotiť domáci vývoj, ku ktorému došlo v Československu od januára 1968, keď sa Dubček stal prvým tajomníkom Komunistickej strany Československa, do dňa invázie a ani dobre analyzovať vývoj predtým.

-
- 10 LITTELL, Robert (ed.). *The Czech Black Book: An Eyewitness, Documented Account of the Invasion of Czechoslovakia*. New York: Frederick A. Praeger, 1969. ISBN 0269671951. V anglickej verzii chýbali niektoré dokumenty z českého originálu; kniha vyšla v rovnakom roku i v Londýne vo vydavateľstve Pall Mall.
- 11 MACEK, Josef a kol. *Sedm pražských dnů 21. – 27. srpen 1968*. Praha: Historický ústav ČSAV, 1968.
- 12 WAGENLEHNER, Günther – MARX, Wener von (eds.) *Das tschechische Schwarzbuch – Die Tage vom 20. bis 27. August 1968 in Dokumenten und Zeugenaussagen*. Stuttgart: See-wald Verlag, 1969. ISBN 3770524284.
- 13 Prvýkrát vyšla v sovietskych novinách *Pravda* 22. augusta a následne ako brožúra. Bola plná dezinformácií a tvrdila, že „vo vzduchu je kontrarevolúcia“.
- 14 SCHWARTZ, Harry. *Prague's 200 Days: The Struggle for Democracy in Czechoslovakia*. New York: Frederick A. Praeger, 1969. ISBN 9780269671883.
- 15 RHODES, Robert James. *The Czechoslovak Crisis 1968*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1969. ISBN 9780297178668.

Ignoroval napríklad dôležité podrobnosti ohľadom pôsobenia KSČ v medzivojnovom období – a síce že šlo o legálnu stranu s početným členstvom – a tiež fakt, že po vojne šlo o jednu z najsilnejších strán v krajine. Rhodesova kniha, ktorá mala byť odbornou prácou, je charakteristická opomínaním viacerých dôležitých udalostí a faktov.

Medzi ďalšie práce publikované v roku 1969, ktoré si zaslúžia pozornosť, patria *Intervention. The Causes and Consequences of the Invasion of Czechoslovakia* Isaaca D. Levina, v ktorej poukazoval napríklad na fakt, že Biely dom priznával, že po invázii Československa svoju politiku voči ZSSR nemieni nijakým spôsobom zmeniť.¹⁶ Robinovi Remingtonovi sa zas podarilo zhromaždiť cennú zbierku dokumentov, v ktorých nechýbali *Akčný program* či *výzva 2000 slov*, no zároveň niekoľko ďalších podstatných dokumentov sa do práce nedostalo.¹⁷

Historiografia konca 60. rokov je charakteristická množstvom prác venovaných pražskej jari a invázii z augusta 1968,¹⁸ a to nielen v anglickom jazyku. Český exilový štvrťročník *Svědectví*, vydávaný v Paríži od roku 1956, venoval celé tri čísla roku 1969 (č. 34, 35 a 36) systematickej prezentácii dokumentov a komentárov týkajúcich sa udalostí roku 1968. Pavel Tigríd, jedna z najvýznamnejších postáv českého exilového žurnalizmu a zakladateľ *Svědectví*, publikoval *Le printemps de Prague*,¹⁹ a ďalšiu prácu venovanú analýze Dubčekových reforiem a jeho pádu.²⁰ Množstvo publikácií vyšlo tiež vo francúzskom²¹ a talianskom²² jazyku.

16 LEVINE, Isaac Don. *Intervention. The Causes and Consequences of the Invasion of Czechoslovakia*. Philadelphia: McKay, 1969, s. 70.

17 REMINGTON, Robin (ed.). *Winter in Prague: Documents on Czechoslovak Communism in Crisis*. Cambridge: MIT Press, 1969. ISBN 0262180351.

18 Medzi ďalšie práce hodné aspoň zmienky patria ZEMAN, Zbynek. *Prague Spring: A Report on Czechoslovakia 1968*. London: Penguin, 1969 alebo WINDSOR, Philip – ROBERTS, Adam. *Czechoslovakia, 1968: Reform, Repression, and Resistance*. London: Columbia University Press – Institute for Strategic Studies, 1969. ISBN 9780701114985.

19 TIGRID, Pavel. *Le printemps de Prague*. Paris: Editions du Seuil, 1968. ISBN 2020024888..

20 TIGRID, Pavel. *La chute irresistible d' Alexander Dubček*. Paris: Calmann-Levy, 1969. ISBN 0356036030. Neskôr vyšla aj v taliančine ako TIGRID, Pavel. *Così finì Alexander Dubček*. Milano: Edizioni del Borghese, 1970. ISBN 2560609064516; a tiež v angličtine ako TIGRID, Pavel. *Why Dubček Fell*. London: MacDonald, 1971. ISBN 9780356036038.

21 Napríklad francúzsky novinár Michel Salomon, SALOMON, Michel. *Prague: la revolution étranglée, janvier-aout 1968*. Paris: Laffont, 1968. ISBN 2221237005; ďalšie práce boli napr. MARCELLE, Jacques. *Le deuxième coup de Prague*. Brussels: Editions Vie Ouvriere, 1968. Komunistickej novinár a spisovateľ Pierre Daix napísal DAIX, Pierre. *Journal de Prague, decembre 1967-septembre 1968*. Paris: Juillard, 1968.); trockista Pierre Brouté zas BROUTÉ, Pierre. *Le Printemps des peuples commence a Prague*. Paris: La Vérité Trotskyste, 1968.

22 Napríklad DUBČEK, Alexander. *Il nuovo corso in Cecoslovacchia*. Roma: Editori riuniti, 1968. ISBN 2560338108130; TIGRID, Pavel. *Praga 1948-Agosto 1968*. Milano: Jaca Book,

Ďalšou kľúčovou osobnosťou pražskej jari bol Pavel Kohout, pôvodne bezvýhradný podporovateľ tvrdej stalinistickej línie, ktorý však v 60. rokoch zo svojich pôvodných pozícií ustúpil a režim začal kritizovať. Kohouta vyhodili z komunistickej strany a jeho práce podliehali tvrdej cenzúre. Začal preto publikovať v nemčine – už v roku 1969 napísal knihu venovanú udalostiam roku 1968.²³ Přemysl Pitter, protestantský kazateľ a radikálny pacifista, ktorý bol nútený z Československa emigrovať už začiatkom 50. rokov, taktiež vydal knihu v nemčine. Pokúsil sa v nej analyzovať udalosti z perspektívy československých duchovných a náboženských tradícií.²⁴ V tomto období sa objavili už i prvé pokusy o skutočne vedecké práce, jednou z nich bola *Dubček: Reform und Okkupation in der CSSR*²⁵ a za zmienku stojí tiež zbierka dokumentov editovaná Hanswilhelmom Haefsom, aj keď väčšina ním zozbieraných a publikovaných dokumentov nebola uverejnená v plnom znení.²⁶ Taliansky komunista Gianlorenzo Pacini prejavil značné sympatie a obdiv k Dubčekovým reformám vo svojej práci *La svolta di Praga e la Cecoslovacchia invasa*.²⁷

Niekoľko kníh venujúcich sa ekonomickým a hospodárskym aspektom reforiem publikovaných pôvodne v českom jazyku bolo preložených do angličtiny. Niektoré z nich boli po istú, krátku dobu dostupné i v Československu.²⁸ Patrili medzi ne knihy Otu Šika, muža za modelom hospodárskych reforiem (plán na liberalizáciu hospodárstva), ktoré významne prispeli k rozšíreniu pochopenia motivácie a myslenia, z ktorých plány na reformu vychádzali.²⁹ Jiří Pelikán, ktorý

1968. ISBN 88-16-09011-1; BONGIORNO, Arrigo. *L'utopia bruciata*. Milano: Sugar, 1968. ISBN 2560731192682. Pozri tiež taliansky preklad *Akčného programu*, ktorý vyšiel ešte pred inváziou: *La via cecoslovacca al socialismo. Il programma d'azione e il progetto di statuto del Partito comunista di Cecoslovacchia*. Roma: Editori riuniti, 1968.

- 23 KOHOUT, Pavel. *Aus dem Tagebuch eines Konterrevolutionärs*. Luzern: Biiicher Verlag, 1969. ISBN 9783765800658.
- 24 PITTER, Přemysl. *Geistige Revolution im Herzen Europas*. Zurich: Rotapfel Verlag, 1968.
- 25 MÜLLER, Adolf – SCHMIDT-HÄUER, Christian. *Viva Dubček: Reform und Okkupation in der ČSSR*. Köln: Kiepaenheuer und Witsch, 1968.
- 26 HAEFS, Hanswilhelm (ed.). *Die Ereignisse in der Tschechoslowakei vom 27. 6. 1967 bis 18. 10. 1968: Ein dokumehtarischer Bericht*. Bonn: Siegler, 1969.
- 27 PACINI, Gianlorenzo. *La svolta di Praga e la Cecoslovacchia invasa*. Rome: Samona and Savelli, 1969.
- 28 GOLDMAN, Josef – KOUBA, Karel. *Economic Growth in Czechoslovakia: An Introduction to the Theory of Economic Growth under Socialism, Including an Experimental Application of Kalecki's Model of Czechoslovak Statistical Data*. White Plains: International Arts and Sciences Press Inc., 1966, a zvlášť potom neskoršie vydanie z roku 1969); SELUCKÝ, Radoslav. *Czechoslovakia: The Plan That Failed*. London: Nelson, 1970. ISBN 9780171380392.
- 29 ŠIK, Ota. *Plan and Market Under Socialism*. White Plains: International Arts and Sciences Press Inc, 1967. Existuje tiež francúzsky a nemecký preklad práce. Bližšie pozri SKILLING, Gordon. Thaw and freeze-up: Prague 1968. In *International Journal*, 1969, roč. 25, č. 1, s.

zorganizoval odpor voči invázii roku 1968 medzi novinármi a utiekol z krajiny v roku 1969, zostavil zborník dokumentov zo 14. mimoriadneho zjazdu KSČ (Vysočanský sjezd), ktorý sa konal tajne, deň potom, čo Prahu obsadili jednotky Varšavskej zmluvy.³⁰ Tieto dokumenty obsahujú množstvo dôležitých údajov o plánovaných reformách a o tom, „čo mohlo byť“.³¹

Prvé kvalitné vedecké štúdie

Ak by sme mali súdiť výlučne podľa množstva publikovaných kníh a článkov, záujem o udalosti roku 1968 ostal vysoký aj v prvej polovici 70. rokov.³² Na rozdiel od prvých prác, ktoré mali zväčša žurnalistický charakter a boli skôr deskriptívne, než analytické, sa však v tomto období začali čoraz viac vyskytovať už i vedecké práce. Jedným z prvých skutočne významných akademických diel bola kniha Greya Hodnetta a Petra J. Potichnyjho, v ktorej si autori všimli súvislosti medzi udalosťami v Československu a situáciou v hraničných oblastiach sovietskej Ukrajiny. V ich *Ukraine and the Czechoslovak Crisis* autori na základe analýzy im dostupných prameňov vydedukovali, že sovietske vedenie malo o situácii na východe Československa pomerne dobrý prehľad, a to vrátane nálad miestneho obyvateľstva. Vychádzali predovšetkým z dobrých a intenzívnych kontaktov medzi miestnymi členmi KSČ v Prešove a jeho okolí a sovietskymi tajnými službami. Autori neprišli s nijakým zásadným záverom, no informácie, ktoré z regiónu zozbierali jasne naznačujú, že situácia v tejto oblasti

192-201. ISSN 0020-7020

- 30 PELIKÁN, Jiří (ed.). *The Secret Vysočany Congress. Proceedings and Documents of the Extraordinary Fourteenth Congress of the Communist Party of Czechoslovakia, 22 August 1968*. London: Allen Lane, 1971. ISBN 071390156X. Táto práca vyšla prvýkrát vo francúzštine. Pozri PELIKÁN, Jiří (ed.). *Le congres clandestine*. Paris: Seuil, 1969.
- 31 SKILLING, Gordon. Reform aborted: Czechoslovakia in retrospect. In *International Journal*, 1973, roč. 28, č. 3, s. 440. ISSN 0020-7020.
- 32 Napríklad vrátane CZERWINSKI, E. Joseph – PIEKALKIEWICZ, Jaroslaw (eds.). *The Soviet Invasion of Czechoslovakia: Its Effects on Eastern Europe*. New York: Praeger Publishers, Inc., 1972. ISBN 0275282708; PIEKALKIEWICZ, Jaroslaw. *Public Opinion Polling in Czechoslovakia, 1968–1969: Results and Analysis of Surveys Conducted during the Dubcek Era*. New York: Praeger, 1972. ISBN 0275286312; KOVRIG, Bennett. *The Myth of Liberation: East-Central Europe in U.S. Diplomacy and Politics Since 1941*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973. ISBN 9780801813610; KORBONSKI, Andrzej. Bureaucracy and interest groups in Communist societies: The case of Czechoslovakia. In *Studies in Comparative Communism*, 1971, roč. 4, č. 1, s. 57-79. ISSN 0039-3592; PAGE, Benjamin. *The Czechoslovak Reform Movement 1963–1968: A Study in the Theory of Socialism*. Amsterdam: B. R. Grüner, 1973. ISBN 9789060320075.; a tiež jeden z prvých životopisov Alexandra Dubčeka v anglickom jazyku: SHAWCROSS, William. *Dubček*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1970. ISBN 9780297001478.

mala vplyv na konečné rozhodnutie Moskvy a príklon k vojenskému riešeniu situácie.³³

Začiatkom 70. rokov sa objavili prvé seriózne a kvalitné vedecké štúdie, z ktorých mnohé zostávajú relevantné dodnes. Jednou z prvých takýchto prác bola *The Czechoslovak Reform Movement* Galie Golanovej z roku 1971. Golanová vo svojej práci do hĺbky analyzovala politické zmeny, ktoré sa udiali v Československu a sledovala liberalizáciu rôznych sfér československej spoločnosti od hospodárstva po kultúru, pričom postupovala chronologicky od prvých malých krokov na začiatku 60. rokov až po transformáciu týchto liberalizačných tendencií do masového hnutia a jeho potlačenia v auguste 1968. Neopomenula tiež rozdiely medzi českým a slovenským vnímaním toho, čo bolo v procese zmien dôležitejšie (demokratizácia vs. federalizácia) a spory a rozdiely medzi dvoma národmi. Kniha obsahuje tiež rozsiahly zoznam literatúry vrátane množstva primárnych prameňov. Práca Galie Golanovej sa po svojom vydaní na dlhú dobu stala kľúčovým zdrojom pre štúdium československých dejín.³⁴

Medzi ďalšie dôležité práce, ktoré vyšli v roku 1971 patria *The Intellectual Origins of the Prague Spring*³⁵ Vladimíra Kusína a *The Czechoslovak Experiment: 1968–1969*³⁶ Ivana Svitáka. Obaja autori žili v období pražskej jari i invázie v Československu a sú teda protagonistami vlastných prác. Marxistický filozof Sviták bol jedným z najradikálnejších reformátorov a najhlasnejších zástancov demokratického socializmu v Československu v 60. rokoch, pričom žiadal úplnú transformáciu „totalitnej diktatúry“: skutočnú demokraciu, nielen jednoduchú „demokratizáciu strany“. Po invázii Sviták najprv emigroval do Rakúska, následne mu bolo odobrané občianstvo a v neprítomnosti bol odsúdený do väzenia.³⁷ Vo svojej knihe, ktorá slúži ako príspevok k intelektuálnym dejinám tohto obdobia, sa na Dubčekov experiment pozerá zo širšej perspektívy a nazeral naň nielen ako na formu odporu voči komunizmu a sovietskej

33 HODNETT, Grey – POTICHNYJ, Peter. *The Ukraine and the Czechoslovak Crisis*. Canberra: Australian National University, 1970. ISBN 9780708102664.

34 Pozri tiež jej analýzu vlády Antonína Novotného: GOLAN, Galia. Antonin Novotny: The sources and nature of his power. In *Canadian Slavonic Papers*, 1972, roč. 14, č. 3, s. 421-441. ISSN 0008-5006.

35 KUSIN, Vladimír. *The Intellectual Origins of the Prague Spring: The Development of Reformist Ideas in Czechoslovakia 1956–1967*. New York: Cambridge University Press, 1971. ISBN 0521081246.

36 SVITÁK, Ivan. *The Czechoslovak Experiment: 1968–1969*. New York: Columbia University Press, 1971. ISBN 0231034623. Prvýkrát vyšlo v nemčine ako SVITÁK, Ivan. *Verbotene Horizonte, Prag zwischen zwei Wintern*. Freiburg im Breisgau: Rombach, 1969.

37 Pre podrobnejšiu štúdiu Ivana Svitáka pozri KANDA, Roman. Ivan Sviták a pražské jaro 1968. In *Filosofický časopis*, 2018, roč. 66, č. 4, s. 543-565. ISSN 0015-1831.

nadvláde v strednej a východnej Európe, ale ako aj na formu odporu voči ruskej dominancii v Sovietskom zväze. Kusín sa, naopak, snažil analyzovať a vysvetliť dejinné procesy, ktoré viedli v krajine k liberalizácii. Zhrnul, že aj keď prevrat z roku 1948 v Československu zničil demokratické inštitúcie, tradícia prežila a akonáhle to okolnosti dovolili (tým myslel obdobie po známom Chruščovom prejave z roku 1956, v čase, keď sa československé hospodárstvo dostalo začiatkom 60. rokov do problémov), začala sa postupná emancipácia od stalinizmu. Vo všeobecnosti jeho práca vyvažovala historiografickú diskusiu na Západe, v ktorej existovali tendencie znižovať prínos akademikov a vedcov k procesu „demokratizácie“.³⁸

Podobne ako Sviták i Jaroslav Krejčí emigroval po invázii z Československa do Spojeného kráľovstva. Jeho práca *Social Change and Stratification in Post-War Czechoslovakia*³⁹ z roku 1972 je prvým vážnym pokusom analyzovať spoločenské zmeny v Československu po druhej svetovej vojne. Pravdepodobne ešte dôležitejším príspevkom v tejto oblasti než Krejčího analýza bola však druhá Kusínova kniha *Political Groupings in the Czechoslovak Reform Movement*,⁴⁰ rovnako z roku 1972. Kusín v nej detailne preskúmal rôzne politické skupiny, ktoré sa v Československu objavili v 60. rokoch a ktoré umožnili rok 1968. V centre jeho záujmu boli intelektuáli, spisovatelia a umelci, pozornosť však venoval i pracujúcim a ich odborovému hnutiu. Roku 1972 sa objavila i ďalšia kniha Otu Šíka *Czechoslovakia: The Bureaucratic Economy*.⁴¹ Vo všetkých týchto prípadoch ide o práce, ktoré po prvýkrát umožnili „západným“ akademikom a historikom vo väčšej miere pochopiť povahu československého „demokratiizačného“ hnutia. Išlo však o práce napísané imigrantmi a každá z nich teda vykazovala istú mieru subjektivity.

Ďalšie významné monografie sa objavili čoskoro po publikácii Krejčího a Kusínových prác. Z tých, ktoré vyšli v roku 1973 vyčnievajú predovšetkým dve práce: kniha Galie Golanovej *Reform Rule in Czechoslovakia: The Dubček Era, 1968–1969*⁴² a rozsiahla štúdia Gordona Skillinga, v ktorej kriticky zhodnotil aktuálny stav „západnej“ historiografie k téme.⁴³ Golanovej prácu ozna-

38 Pozri tiež analýzu prác Golanovej a Kusina v SKILLING, ref. 31, s. 432-435.

39 KREJČÍ, Jaroslav. *Social Change and Stratification in Post-War Czechoslovakia*. London: Macmillan, 1972. ISBN 9780231928342.

40 KUSIN, Vladimír. *Political Groupings in the Czechoslovak Reform Movement*. New York: Columbia University Press, 1972. ISBN 0333133613.

41 ŠÍK, Ota. *Czechoslovakia: The Bureaucratic Economy*. White Plains: International Arts and Sciences Press Inc, 1972. ISBN 0873320034.

42 GOLAN, Galia. *Reform Rule in Czechoslovakia: The Dubček Era, 1968–1969*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973. ISBN 9780521085861.

43 SKILLING, ref. 31, s. 431-445.

čila väčšina recenzentov za „najlepšiu akademickú prácu do tej doby“.⁴⁴ Bola výsledkom detailného výskumu takmer všetkých dostupných zdrojov. Jedným z mnohých Golanovej pozorovaní bolo, že zatiaľ čo udalosti v Československu pred rokom 1968 boli čímsi ako „revolúciou zhora“ (teda skôr intelektuálnou záležitosťou), udalosti samotného roka 1968 vytvorili masové hnutie, na ktorom participovali prakticky všetky vrstvy obyvateľstva v Československu. Roku 1973 sa na trhu objavil i zborník z konferencie o Dubčekových reformách z leta roku 1971, ktorú pomáhal organizovať na University of Reading Kusín. Na zborníku participovalo svojimi textami i niekoľko českých autorov – Miloslav Bernášek, Dušan Havlíček, Ivan Bystřina a Karel Jezdinský – no žiaden Slovak.⁴⁵ Jiří Pelikán vydal v roku 1973 zaujímavú zbierku dokumentov, ktoré naznačovali, že akýkoľvek „odpor“ či všeobecná opozícia v Československu po okupácii prestali existovať.⁴⁶

Popri prácach Galie Golanovej a Vladimíra Kusína bola bezpochyby najvýznamnejším dielom tohto obdobia dnes už „klasická“ práca Gordona Skillinga *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*. 925-stranová monografia je dodnes jednou z najpodrobnejších, najkomplexnejších a najlepších prác o tejto téme.⁴⁷ Skilling svoju knihu rozdelil do šiestich častí a detailne a s vedeckou precíznosťou v nich analyzoval prakticky každý aspekt reformného hnutia v Československu. Prvé dve časti sa venujú udalostiam a vývoju, ktorý predchádzal roku 1968. Kým ostatní autori zdôrazňovali hrdú demokratickú tradíciu Čechoslovákov, Skilling bol omnoho skeptickejší a pripomínal, že obdobia, v ktorých existovali Česi a Slováci pod vládou diktátorských režimov vysoko prevyšovali krátke obdobia demokracie v Československu. Zároveň zdôrazňoval, že i Komunistická strana Československa bola pevnou a legálnou súčasťou medzivojnového politického života. Skilling tvrdil, že to bola kríza systému vytvoreného komunistickou stranou, čo vytvorilo a posilnilo reformné hnutie, a nie nejaké vágne predstavy o demokracii a demokratických tradíciách v krajine. Celé tri štvrtiny knihy sú potom venované samotným udalostiam roku 1968 – a to chronologicky, no zároveň zasadené do dobového kontextu. I keď ide o pravdepodobne najsofistikovanejšiu a najkomplexnejšiu prácu tej doby, niektoré Skillingove závery

44 Pozri napríklad KYMLICKA, Bohuslav. Reviewed Work: Reform Rule in Czechoslovakia: The Dubcek Era, 1968–1969 by GALIA GOLAN. In *Canadian Slavonic Papers*, 1974, roč. 16, č. 2, s. 309. ISSN 0008-5006.

45 KUSIN, Vladimír (ed.). *The Czechoslovak Reform Movement, 1968*. London: International Research Documents, 1973. ISBN 0333133617.

46 PELIKÁN, Jiří. *Ici Prague - l'opposition interieure*. Paris: Seuil, 1973.

47 SKILLING, Gordon. *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*. Princeton: Princeton University Press, 1976. ISBN 9780691052342

– akým bola napríklad jeho klasifikácia na „konzervatívne“ a „umiernené“ krídlo v strane a jeho zaraďovanie jednotlivých individuálnych členov do týchto kategórií – sa neskôr ukázali ako zavádzajúce a neskorším výskumom museli byť prehodnotené.

Začiatkom 70. rokov sa objavili i prvé štúdie analyzujúce konkrétne čiastkové témy. Richard B. Craig a David J. Gillespie analyzovali juhoslovanskú reakciu na inváziu;⁴⁸ Hana Benešová zas českú literatúru počas tohto obdobia;⁴⁹ George Klein prišiel so zaujímavou komparatívnou analýzou etnickej politiky v Československu počas krízy roku 1968 a Juhoslávie počas krízy roku 1971;⁵⁰ Vladimír Fišera zas zostavil zaujímavý zborník o úlohe odborov pracujúcich v Československu.⁵¹ I československí emigranti prispeli do „západnej“ historiografie ďalšími prácami v angličtine i nemčine.⁵² Jiří Kosta obohatil západonemeckú historiografiu o prvý stručný, no komplexný pohľad na československé hospodárstvo a jeho dejiny, so zvláštnym dôrazom na ekonomické reformy šesťdesiatych rokov.⁵³

Spolu so Skillingom, Golanovou a niekoľkými ďalšími akademikmi bol prvým, kto zdôrazňoval rozdiely medzi slovenským a českým vnímaním reforiem Robert Dean. Práve to bolo ústrednou témou jeho monografie z roku 1973.⁵⁴ Eugen Steiner zvolil pri svojej práci podobný prístup.⁵⁵ Otázka vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi bola ústrednou témou najmä v prácach slovenskej nacionalistickej a ľudáckej emigrácie. Za zmienku stojí Joseph M. Kirschbaum,

48 CRAIG, Richard – GILLESPIE, David. Yugoslav reaction to the Czechoslovak liberalization movement and the invasion of 1968. In *Australian Journal of Politics & History*, 1977, roč. 23, č. 2, s. 227-238. ISSN 0004-9522.

49 BENEŠ, Hana. Czech literature in the 1968 crisis. In *The Bulletin of the Midwest Modern Language Association*, 1972, roč. 5, č. 2, s. 97-114. ISSN 0742-5562.

50 KLEIN, George. The role of ethnic politics in the Czechoslovak crisis of 1968 and the Yugoslav crisis of 1971. In *Studies in Comparative Communism*, 1975, roč. 8, č. 4, s. 339-369. ISSN 0039-3592

51 FIŠERA, Vladimír (ed.). *Workers' Councils in Czechoslovakia, 1968–1969*. London: Allison and Busby, 1978. ISBN 9780850312577.

52 Do angličtiny boli preložené napríklad memoáre známeho československého šachistu Lud'ka Pachmana: PACHMAN, Luděk. *Checkmate in Prague: Memoirs of Luděk Pachman*. London: Faber, 1975. ISBN 9780571103959.

53 KOSTA, Jiří. *Abriss der sozialökonomischen Entwicklung der Tschechoslowakei, 1945–1977*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1978. ISBN 9783518109748.

54 DEAN, Robert. *Nationalism and Political Change in Eastern Europe: The Slovak Question and the Czechoslovak Reform Movement*. Denver: University of Denver Press, 1973. ISBN 9780879400330.

55 STEINER, Eugen. *The Slovak Dilemma*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973. ISBN 9780521200509.

ktorý bol istú dobu generálnym tajomníkom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a neskôr vyslancom vo Švajčiarsku.⁵⁶ Slovenská nacionalistická emigrácia vo všeobecnosti tvrdila, že federácia bola najdôležitejším ziskom reformného procesu a že českí intelektuáli zbytočne mrhali časom diskusiami o hospodárstve a ideológii. Mnohí z nich sa kriticky vyjadrovali aj o Dubčekovi, ktorého videli len ako agenta Moskvy.⁵⁷

Zdeněk Hejzlar⁵⁸ a Vladimír Horský⁵⁹ – bývalí členovia KSČ a aktívni účastníci reformného hnutia – obaja vo svojich prácach publikovaných po nemecky tvrdili, že reforma komunizmu v Československu bola možná. Použitím metodologických prístupov vychádzajúcich z prác Maxa Webera a Ernsta Blocha, Horský analyzoval alternatívy straníckej stratégie po roku 1968 a možnosti, ktoré mala, aby zachránila aspoň časť z reformného programu. V 70. rokoch sa do popredia dostal i britský politológ Archibald Haworth Brown, ktorý sa vo svojom výskume venoval najmä sovietskej politike a komunistickým režimom.⁶⁰ Ďalšou významnou prácou k dejinám Československa všeobecne a udalostiam roku 1968 konkrétne boli práce politológa Davida W. Paula, ktorý koncom 70. a začiatkom 80. rokov vydal niekoľko vedeckých štúdií analyzujúcich rôzne aspekty histórie Československa.⁶¹ V súlade s historiografickým „kultúrnym obratom“ 70. rokov, pri ktorom sa ustúpilo od pozitivistickej epistemológie, sa Paul orientoval predovšetkým na politickú kultúru komunistického Československa a zameral sa na viacero otázok samotného charakteru reformného hnutia roku 1968.⁶²

-
- 56 Pozri napríklad KIRSCHBAUM, Josef. *Die Slowakie in der Nachkriegsentwicklung der Tschecho-Slowakei*. Köln: Matus Cernak Institute, 1971.
- 57 GLEJDURA, Stephen. Slovak-Soviet relations 1939–1971. In KIRSCHBAUM, Joseph (ed.). *Slovakia in 19th and 20th Centuries: Proceedings of the Conference on Slovakia Held During the General Meeting of the Slovak World Congress on June 17–18, 1971, in Toronto*. Toronto: Slovak World Congress, 1973, s. 265-280.
- 58 HEJZLAR, Zdeněk. *Reformkommunismus: Zur Geschichte der Kommunistischen Partei der Tsechoslowakei*. Köln: Europäische Verlagsanstalt, 1976. ISBN 3434003177.
- 59 HORSKÝ, Vladimír. *Prag 1968: Systemveränderung und Systemverteidigung*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1975. ISBN 3466421144.
- 60 Archie Brown sa zaoberal československou krízou vo viacerých svojich prácach, jednou z najdôležitejších je BROWN, Archie – WIGHTMAN, Gordon. *Czechoslovakia: Revival and retreat*. In BROWN, Archie – GRAY, Jack (eds.). *Political Culture in Communist States*. London: Macmillan, 1977, s. 159-196. ISBN 0333256085.
- 61 Pozri napríklad PAUL, David. The repluralization of Czechoslovak politics in the 1960s. In *Slavic Review*, 1974 roč. 33, č. 4, s. 721-740. ISSN 0037-6779; alebo jeho kapitolu PAUL, David. *Czechoslovakia's political culture reconsidered*. In BROWN, Archie (ed.). *Political Culture and Communist Studies*. London: Palgrave Macmillan, 1984, s. 137-139. ISBN 9781349177165; a kratšiu prácu PAUL, David. *Czechoslovakia: Profile of a Socialist Republic at the Crossroads of Europe*. Boulder: Westview Press, 1981. ISBN 9780891588610.
- 62 To platí zvlášť pre PAUL, David. *The Cultural Limits of Revolutionary Politics: Change*

Diskusie „západnej“ historiografie v 80. rokoch

Záujem o udalosti pražskej jari koncom 70. a začiatkom 80. rokov vyprchal, čo sa odzrkadlilo i na kvantite publikovaných prác, niekoľko zaujímavých a vplyvných štúdií však vzniklo. Akademici, žurnalisti i spisovatelia postupne orientovali svoj záujem o udalosti a vývoj v Československu po invázii a o tzv. normalizáciu. Kusín definoval normalizáciu ako „*obnovu autoritatívneho režimu v podmienkach nedostatku skutočnej legitimacy po invázii, vykonávanej pod prísny dohľad dominantnej zahraničnej moci, ktorá si zachovávala výsadu najvyššieho arbitrážneho konania a interpretácií, no preferuje fungovanie prostredníctvom svojich domácich agentov*“.⁶³ Kusín sa tiež zaoberal obrovskou emigráciou z krajiny (v roku 1971 išlo už o 170 000 ľudí), *Chartou 77*, ktorú opisuje a analyzuje v kontexte vzrastajúceho povedomia o ľudských právach, a tiež s hospodárskymi úspechmi režimu. Svoju analýzu pritom ďalej spresňoval a precizoval v niekoľkých ďalších článkoch.⁶⁴

Vo všeobecnosti sa „západná“ vedecká diskusia pred roku 1989 sústreďovala najmä na rôzne vysvetlenia koreňov a charakteru normalizácie a taktiež rôznymi interpretáciami koreňov samotného československého komunizmu. Jednou z hlavných otázok bolo, či by bola normalizácia uskutočniteľná bez represie a kampane teroru. Niektorí autori tvrdili, že to boli práve represia a teror, čo donútilo Čechov a Slovákov sa podriaďiť;⁶⁵ iní autori – napríklad Kusín – tvrdili, že bežná verejnosť akceptovala normalizáciu výmenou za prísľub plnej zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti zadarmo, adekvátnej dostupnosti konzumných produktov a decentného životného štandardu. Skilling zdôrazňoval domáce korene režimu, reformácie i normalizácie;⁶⁶ francúzsky historik Jacques Rupnik zas hľadal korene československého komunizmu a normalizácie medzi českou pracujúcou triedou, ktorú ťažko zasiahla Veľká hospodárska kríza 30. rokov.⁶⁷

and Continuity in Socialist Czechoslovakia. Boulder: East European Monographs, 1979. ISBN 9780914710417.

63 KUSÍN, Vladimír. *From Dubček to Charter 77. A Study of "Normalization" in Czechoslovakia 1968–1978*. New York: St. Martin's Press, 1978, s. 145. ISBN 0312307179.

64 Pozri napríklad KUSÍN, Vladimír. Husák's Czechoslovakia and economic stagnation. In *Problems of Communism*, 1982, roč. 31, č. 3, s. 24-37. ISSN 1075-8216.

65 Napríklad PAUL, ref. 62 a ďalšie.

66 Pozri práce zmienené vyššie a tiež SKILLING, Gordon. Stalinism and Czechoslovak political culture. In TUCKER, Robert (ed.). *Stalinism: Essays in Historical Interpretation*. New York: W. W. Norton, 1977, s. 257-282. ISBN 9780393056082.

67 RUPNIK, Jacques. The restoration of the party-state in Czechoslovakia since 1968. In HOLMES, Leslie (ed.). *The Withering Away of the State? Party and State Under Communism*. London: Sage, 1981, s. 105-125. ISBN 9780803997967; RUPNIK, Jacques. The roots of Czech Stalinism. In SAMUEL, Raphael – STEDMAN-JONES, Raphael (eds.). *Culture, Ideology and Politics. Essays for Eric Hobsbawm*. London: Routledge, 1982, s. 302-319, citované

Fred Eidlin sa pokúsil pochopiť normalizáciu cez pohľad na prvých pár dní po sovietskej okupácii.

Aj keď priniesol niekoľko zaujímavých postrehov, jeho knihe (ktorá bola rozšírenou a prepracovanou verziou jeho dizertačnej práce z roku 1980) chýbal silný konceptuálny a metodologický rámec a nedokázal pochopiť ani dlhodobé procesy. Dokonca chybné predpokladal, že Sovietsky zväz chystal rýchlu normalizáciu okamžite po invázii.⁶⁸

Ďalší autori sa pokúsili zasadiť udalosti pražskej jari, invázie z augusta 1968 a nasledujúcej normalizácie do komparatívnej perspektívy. Americký politológ Zvi Gitelman poukázal na viaceré podobnosti a rozdiely v normalizácii v Československu po rozdrvení pražskej jari a „socialistickej obnove“ v Maďarsku po revolúcii roku 1956. Zameril sa pritom najmä na politické elity a rôzne kariérne trajektórie, ktoré tieto elity sledovali v oboch krajinách.⁶⁹

Približne rok po Gitelmanovej štúdií zostavili Włodzimierz Brus, Pierre Kende a Zdeněk Mlynář zborník, ktorý sa venoval normalizácii v širšom kontexte strednej a východnej Európy. Okrem Československa sa zamerali i na Maďarsko a Poľsko. Táto práca pritom obsahuje niekoľko zaujímavých a významných príspevkov (kapitolu o Československu napísal sám Mlynář).⁷⁰ Jiří Valenta⁷¹ a ďalší⁷² nasledovali s podobnými prácami. Judy Batt porovnal hospodárske reformy v Československu a Maďarsku,⁷³ Barbara W. Jancar sa zamerala na ženy, kto-

podľa vydania z roku 2016 (London: Routledge). ISBN 9781138671133.

- 68 EIDLIN, Fred. *The Logic of "Normalisation": The Soviet Intervention in Czechoslovakia of 21 August 1968 and the Czechoslovak Response*. Boulder: East European Monographs, 1980. ISBN 0914710680.
- 69 GITELMAN, Zvi. The politics of socialist restoration in Hungary and Czechoslovakia. In *Comparative Politics*, 1981, roč. 13, č. 2, s. 187-210. ISSN 0010-4159. Gitelman vydal tiež ďalšie zaujímavé štúdie týkajúce sa Československa, napríklad o verejnej mienke, pozri GITELMAN, Zvi. Public opinion in Czechoslovakia. In CONNOR, Walter (ed.). *Public Opinion in European Socialist Systems*. New York: Praeger Publishers, 1977, s. 83-103. ISBN 0030409314.
- 70 BUS, Włodzimierz – KENDE, Pierre – MLYNÁŘ, Zdeněk (eds.). „Normalisierungsprozesse“ im sowjetisierten Mitteleuropa: Ungarn, Tschechoslowakei, Polen. Köln: Index, 1982. ISBN 9783434003748.
- 71 Pozri napríklad VALENTA, Jiří. Revolutionary change, Soviet intervention, and 'Normalisation' in East-Central Europe. In *Comparative Politics*, 1984, roč. 16, č. 2, s. 127-151. ISSN 0010-4159.
- 72 Pozri napríklad PAUL, David – MAURICE, Simon. Poland today and Czechoslovakia 1968. In *Problems of Communism*, 1981, roč. 30, č. 2, s. 25-39. ISSN 1075-8216.
- 73 BATT, Judy. *Economic Reform and Political Change in Eastern Europe: A Comparison of the Czechoslovak and Hungarian Experiences*. New York: St. Martin's Press, 1988. ISBN 9780312011963.

ré bojovali proti režimu v Poľsku a Československu⁷⁴ a živá vedecká diskusia o normalizácii sa rozpuťala i v nemeckej historiografii.⁷⁵

Ďalším dôležitým aspektom, ktorému sa venovali viaceré práce – a to predovšetkým po sovietskej invázii do Afganistanu v roku 1979 – bol spôsob, akým sovietske vedenie rozhodovalo. Vychádzajúc najmä z predchádzajúcich prác historikov ako Skilling, Kusín či Mlynář, ktorí všetci analyzovali dôvody sovietskej intervencie do Československa, sa pokúsil analyzovať rozhodovacie procesy v Sovietskom zväze i Jiří Valenta. Dospel k záveru, že rozhodnutie uskutočniť inváziu do Československa padlo po komplexnom a komplikovanom procese, ktorý sa pokúsil vo svojej práci vysvetliť.⁷⁶ Jedna z najvýznamnejších prác v tomto ohľade sa objavila v roku 1984, keď Karen Dawishaová, americká expertka na Rusko a ruské dejiny, publikovala svoju knihu *The Kremlin and the Prague Spring*. Dawishaová aplikovala pri svojom výskume koncept zahraničnej politiky rozpracovaný Charlesom Hermannom a neskôr modifikovaný Michaeľom Brechem. V rozsiahlej miere pracovala s do tej doby nepoznanými alebo neznámymi dokumentmi (napríklad s čerstvo odtajnenými správami americkej tajnej služby) a tiež urobila niekoľko rozsiahlych rozhovorov s aktívnymi účastníkmi reformného procesu (okrem iných napríklad i so Zdeněkom Mlynářom) a preskúmala motivácie sovietskeho vedenia tak detailne, ako sa to do tej doby nikomu nepodarilo.⁷⁷

Výskumníci sa však venovali i ďalším parciálnym témam.⁷⁸ Sharon Wolchiková sa vo svojej štúdií venovala tomu, ako rôzne stratégie československých

74 JANCAR, Barbara. Women in the opposition in Poland and Czechoslovakia. In WOLCHIK, Sharon – MEYER, Alfred (eds.). *Women, State and Party in Eastern Europe*. Durham: Duke University Press, 1985, s. 64-81. ISBN 9780822306603.

75 Pozri napr. PREČAN, Vilém. *Die Sieben Jahre von Prag, 1969–1976, Briefe und Dokumente aus der Zeit der "Normalisierung"*. Frankfurt am Main: Fischer, 1978. ISBN 3596234123.

76 VALENTA, Jiří. *Soviet Intervention in Czechoslovakia, 1968. Anatomy of a Decision*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979. ISBN 9780801821684.

77 DAWISHA, Karen. *The Kremlin and the Prague Spring*. Los Angeles: University of California Press, 1984. ISBN 9780520049710. Pozri tiež jej staršie práce, napr. DAWISHA, Karen. The 1968 invasion of Czechoslovakia: Causes, consequences, and lessons for the future. In DAWISHA, Karen – HANSON, Philip (eds.). *Soviet-East European Dilemmas: Coercion, Competition, and Consent*. New York: Holmes & Meier, 1981, s. 9-25. ISBN 084190698X.

78 Pozri napr. EIDLIN, Fred. Czechoslovakia: The phony occupation: Normalization in the wake of the 1968 intervention. In *Bohemia*, 1988, roč. 29, č. 2, s. 262-279. ISSN 0523-8587; GERNER, Kristian. De-Stalinisation in Central Europe and the Prague Spring. In GERNER, Kristian (ed.). *The Soviet Union and Central Europe in the Post-War Era: A Study in Precarious Security*. New York: St. Martin's Press, 1985, s. 25-40. ISBN 9124330876; HARMAN, Chris. 1968: Czechoslovakia – arrested reform. In HARMAN, Chris (ed.). *Class Struggles in Eastern Europe, 1945–83*. London: Pluto Press, 1983, s. 187-211. ISBN 0906224470; HUTCHINGS, Robert. *Soviet-East European Relations: Consolidation and Conflict, 1968–1980*.

politických elít vplývali na ženy, a to nielen v roku 1968, ale v celom povojnovom období.⁷⁹ Peter Hrubý, český vedec a spisovateľ, ktorý opustil Československo ešte v roku 1948, vysvetľoval meniace sa úlohy intelektuálov v Československu (vrátane Ota Šika, Pavla Kohouta a ďalších), z ktorých väčšina patrila medzi stúpencov stalinistickej verzie komunizmu koncom 40. rokov a neskôr sa stali hlavnými obhajcami reforiem.⁸⁰ Mark Wright analyzoval československý politický systém⁸¹ a český historik Karel Kaplan – ktorý získal politický azyl v Spolkovej republike Nemecko v roku 1976 – sa venoval politickým perzekúciám. Kaplan pracoval v rehabilitačnej komisii pri ÚV KSČ, vďaka čomu mal prístup k mnohým tajným dokumentom a dôverné znalosti celého systému. To všetko využil pri písaní svojich prác.⁸² Objavili sa však i ďalšie práce (originálne i prekladové) československej emigrácie⁸³ a tesne pred pádom komunizmu

Madison: University of Wisconsin Press, 1983, s. 40-50. ISBN 0299093107; SIMON, Jeffrey. The invasion of Czechoslovakia, August 1968. In SIMON, Jeffrey (ed.). *Cohesion and Disension in Eastern Europe: Six Crises*. New York: Praeger, 1983, s. 42-68. ISBN 0275910806; TAMPKE, Jurgen. Czechoslovakia 1968: A reappraisal. In TAMPKE, Jurgen (ed.). *The People's Republics in Eastern Europe*. New York: St. Martin's Press, 1983, s. 93-113. ISBN 9780709924159 a ďalšie.

- 79 WOLCHIK, Sharon. Elite strategy toward women in Czechoslovakia: Liberation or mobilization? In *Studies in Comparative Communism*, 1981, roč. 14, č. 2-3, s. 123-142. ISSN 0039-3592.
- 80 HRUBY, Peter. *Fools and Heroes. The Changing Role of Communist Intellectuals in Czechoslovakia*. Oxford: Pergamon Press, 1980. ISBN 9780080242767.
- 81 WRIGHT, Mark. Ideology and power in the Czechoslovak political system. In LEWIS, Paul (ed.). *Eastern Europe: Political Crisis and Legitimation*. London: Croom Helm, 1984, s. 111-160. ISBN 0709916574.
- 82 KAPLAN, Karel. *Political Persecution in Czechoslovakia, 1948–1972*. Köln: Index, 1983. ISBN 9780865318236; pozri tiež jeho neskoršie práce ako KAPLAN, Karel. *The Communist Party in Power: A Profile of Party Politics in Czechoslovakia*. Boulder: Westview, 1987. ISBN 9780865318236. K rovnakej téme pozri tiež EVANSON, Robert. Political repression in Czechoslovakia, 1948–1984. In *Canadian Slavonic Papers*, 1986, roč. 28, č. 1, s. 1-21. ISSN 0008-5006. Karel Kaplan vydal knihu o pražskej jari tiež prakticky hneď po svojom príchode na Západ. Pozri KAPLAN, Karel. *Winter into Spring: The Czechoslovak Press and the Reform Movement 1963–1968*. New York: Columbia University Press, 1977. ISBN 9780865318236.
- 83 Pozri napríklad preklad Obnovení pořádku Milana Šimečka s predhovorom Zdenka Mlynáře: ŠIMEČKA, Milan. *The Restoration of Order: The Normalization of Czechoslovakia, 1969–1976*. London: Verso, 1984. ISBN 9780805272093; alebo preklad knihy Zdenka Mlynáře Mráz přichází z Kremlu: MLYNÁŘ, Zdeněk. *Night Frost in Prague: The End of Humane Socialism*. London: C. Hurst, 1980. ISBN 9780905838533, ktorý vyšiel tiež v nemčine ako MLYNÁŘ, Zdeněk. *Nachtfrost: Das Ende des Prager Frühlings*. Frankfurt am Main: Athenäum, 1988. ISBN 3610084839; ale aj ďalšie vedecké práce ako KREJČÍ, Jaroslav. The Prague Spring revisited: A sociological reappraisal. In *Czechoslovak and Central European Journal*, 1989, roč. 8, č. 1-2, s. 23-38. ISSN 1056-005X; PREČAN, Vilém. The people – the public – and civil society protagonists in the Prague Spring 1968. In *Czechoslovak and Cen-*

v roku 1989 sa objavila i monografia *Czechoslovakia: Crossroads and Crises, 1918–88* venovaná dejinám Československa. Celé tri kapitoly sa pritom venovali udalostiam roku 1968.⁸⁴

Mnohé z prác, ktoré vyšli v 70. a 80. rokoch, zvlášť štúdie autorov ako Skilling, Golanová, Kusín alebo Dawishaová sú dnes považované za „klasiku“. I dnes majú svoju hodnotu ako východisko výskumu a bádatelia, ktorí realizujú výskum tejto problematiky ich nemôžu ignorovať. Treba však k nim pristupovať kriticky a obozretne. Mnoho z údajov a faktov uvedených v týchto prácach sa po ďalšom archívnom výskume a pod tiažou nových dôkazov ukázalo ako nesprávnych a, čo je možno ešte dôležitejšie, aj interpretačne sú dnes do veľkej miery prekonané. Aj keď bola „západná“ historiografia až do začiatku 90. rokov pomerne silná vo výskume politických, sociologických a ideologických aspektov československého reformného hnutia a socializmu vo všeobecnosti, trpela mnohými problémami. V prvom rade išlo o nedostatok relevantného archívneho materiálu a z neho vyplývajúcich limitácií výskumu. Množstvo archívneho materiálu nebolo dostupného, prípadne mali bádatelia k dispozícii len obmedzenú časť, a teda nemohli vyhodnotiť udalosti v plnej miere objektívne. Podobne, istá miera subjektivity vychádzala i z výpovedí a memoárov jednotlivých protagonistov pražskej jari, ktorých charakter je vo svojej podstate zaujatý. Ďalším vážnym problémom „západnej“ historiografie bola istá mystifikácia pražskej jari. „Západní akademici“ mali silnú tendenciu roky po invázii takmer bez výnimky velebiť reformátorov, a to aj napriek tomu, že sa niekoľko kritických poznámok – najmä čo sa týka politickej stratégie Alexandra Dubčeka a jeho najbližších spolupracovníkov týka – objavilo.

Po Nežnej revolúcii

Pád komunizmu a sovietskej vlády v strednej a východnej Európe a následné otvorenie mnohých archívov prinieslo záplavu dovtedy neznámych a tajných dokumentov. Spôsobilo to menší boom v štúdiách o pražskej jari. Slovenskí a českí historici mali konečne možnosť nazrieť do archívov a pracovať s primárnymi

tral European Journal, 1989, roč. 8, č. 1-2, s. 1-22. ISSN 1056-005X; SUDA, Zdeněk. *Czechoslovakia: An aborted revolution*. In DRACHKOVITCH, Milorad (ed.). *East Central Europe: Yesterday, Today, Tomorrow*. Stanford: Hoover Institution Press, 1982, s. 243-265. ISBN 0817916016; ŠVEC, Milan. *The Prague Spring: 20 years later*. In *Foreign Affairs*, 1988, roč. 66, č. 5, s. 980-1001. ISSN 0015-7120; PEHE, Jiří. *The Prague Spring: A Mixed Legacy*. Lanham: Freedom House, 1988. ISBN 9780932088277 a ďalšie.

84 STONE, Norman – STROUHAL, Eduard (eds.). *Czechoslovakia: Crossroads and Crises, 1918–88*. London: Palgrave Macmillan, 1989. ISBN 0312032013. Tri kapitoly sú: HAUNER, Milan. *The Prague Spring – twenty years after* (s. 207-230); KOSTKA, Jiří. *The Czechoslovak economic reform of the 1960s*. (s. 231-252); STRNISKÁ, Zdeněk. *The Prague Spring as a social movement*. (s. 253-267).

prameňmi, aby mohli detailne analyzovať a pochopiť vlastnú minulosť. Jedným z najdôležitejších počinov 90. rokov bolo vytvorenie Odbornej komisie vlády ČSFR pre analýzu udalostí rokov 1967 – 1970, ktorá sa skladala z popredných slovenských a českých historikov a vedcov. Okrem záverov komisie sa vo verejnom i akademickom prostredí objavilo množstvo kľúčových prác českých a slovenských historikov.

Národné historiografie však mali vlastné problémy, ktoré sa objavili čoskoro po tom, čo Nežná revolúcia priniesla pád komunizmu. Ideologické rozdiely medzi rôznymi skupinami boli v 70. a 80. rokov potlačené bojom proti spoločnému nepriateľovi a za spoločné ciele demokratizácie. Akonáhle sa však ukazovalo, že kolaps komunizmu je nevyhnutný, situácia sa zmenila. Kým množstvo bývalých reformných komunistov stále verilo ideám pražskej jari a možnosť reformy komunizmu, iné skupiny požadovali demokraciu na „západný“ štýl. Zmenili sa i pohľady na pražskú jar: pre časť intelektuálov sa stala stále požadovaným konečným cieľom; pre iných reprezentovala len prvý krok na ceste k demokracii. Udalosti roku 1989 tak nevyhnutne zmenili náhľad na a interpretácie roku 1968. Zároveň došlo k tomu, že kým prác slovenských a českých historikov o roku 1968 pribúdalo, „západná“ historiografia ako celok zamerala svoju pozornosť skôr na vysvetľovanie a interpretovanie udalostí roku 1989.

Napriek tomu priniesli 90. roky niekoľko zaujímavých parciálnych štúdií dopĺňajúcich niekoľko medzier v znalostiach o roku 1968, no omnoho dôležitejšie boli zmeny v interpretačných rámcoch. Tieto nové interpretácie nepriniesli zásadnú a dramatickú zmenu v celkovej interpretácii pražskej jari a invázie z roku 1968. Naopak, v mnohom potvrdili platnosť téz starších bádateľov. K istým korekciám však došlo.

Jedny z najdôležitejších príspevkov do „západnej“ historiografie o roku 1968 priniesol Mark Kramer.⁸⁵ Kramer presvedčivo dokázal, že dlho prijímaný predpoklad, že ZSSR sa rozhodol v Československu intervenovať kvôli vnútorným problémom Československa nebol úplne správny. Dôležitým rozhodovacím faktorom bola i otázka lojality Dubčekovho režimu zahraničnej a vojenskej politike ZSSR.⁸⁶ Kramer analyzoval vo svojej práci i niektoré z otvorených archívov ohľadom činnosti KGB a tiež československé archívy.

85 Napríklad KRAMER, Mark. New sources on the 1968 Soviet invasion of Czechoslovakia. In *Cold War International History Project Bulletin*, 1992, č. 2, s. 1-19. ISSN 1071-9652; KRAMER, Mark. "The Prague Spring and the Soviet invasion of Czechoslovakia: New interpretations. In *Cold War International History Project Bulletin*, 1993, č. 3, s. 1-13. ISSN 1071-9652.

86 KRAMER, Mark. The Czechoslovak crisis and the Brezhnev Doctrine. In FINK, Carole – GASSERT, Philipp – JUNKER, Detlef (eds.). *1968. The World Transformed*. Cambridge:

Začiatkom 90. rokov sa objavilo niekoľko prác, ktoré sa snažili zasadiť udalosti pražskej jari do širšieho kontextu. Jednou z najzaujímavejších bola štúdia Michela Oksenberga a Brucea Dicksona, ktorý vytvorili rámec pre analýzu reforiem. Dvaja autori sa dotkli niekoľkých aspektov reformného procesu a zohľadnili pri výskume tiež vývoj v Československu v 60. rokoch.⁸⁷ Agnes Hellerová a Ferenc Fehér, dvaja maďarskí politickí filozofi, sa pokúsili zasadiť pražskú jar do širšieho kontextu studenej vojny a toho, čo sami nazvali „*jaltským systémom*“.⁸⁸ V ich zbierke esejí napísaných v rokoch 1979 až 1989 považovali vývoj v povojnovej východnej Európe za jednu dlhú revolúciu proti jaltskému systému. Jerome Karabel zas tento proces nazýval „*revolúciou intelektuálov*“ a porovnal ju s Gorbačovovými pokusmi o reformu komunizmu o 20 rokov neskôr.⁸⁹ Ben Fowkes sa sústredil na porážku reformného komunizmu v širšom kontexte východného bloku. Tvrdil, že v Československu boli predpoklady na takúto reformu omnoho lepšie, než kdekoľvek inde – no aj tak zlyhala.⁹⁰ Do diskusií prispel znova i Skilling, ktorý tentokrát skúmal pražskú jar v širšom historickom kontexte československých dejín spolu s mníchovskou krízou roku 1938, okupáciou českých krajín a vytvorením ľudáckej slovenskej republiky v roku 1939.⁹¹

Objavili sa i celkom nové analýzy pražskej jari z pohľadov a perspektív, aké sa do tej doby neobjavili. Paul A. Kubricht napríklad analyzoval reakciu Johnsonovej vlády,⁹² zatiaľ čo nemecký historik Hans-Peter Schwarz študoval reakcie Západného Nemecka, zvlášť v kontexte kancelárstva Kurta Georga Kiesingera (1966 – 1969).⁹³ O čosi neskôr sa rozhodol analyzovať kolektívnu (ne)aktivitu

Cambridge University Press, 1998, s. 135-141. ISBN 0521641411.

- 87 OKSENBERG, Michel – DICKSON, Bruce. The origins, processes, and outcomes of great political reform. In RUSTOW, Dankwart – ERICKSON, Kenneth (eds.) *Comparative Political Dynamics: Global Research Perspectives*. New York: Harper Collins, 1990, s. 235-261. ISBN 0060456736.
- 88 HELLER, Agnes – FEHER, Ferenc. The place of Prague Spring. In HELLER, Agnes – FEHER, Ferenc (eds.) *From Yalta to Glasnost: The Dismantling of Stalin's Empire*. London: Blackwell, 1990, s. 146-161. ISBN 0631177728.
- 89 KARABEL, Jerome. The revolt of intellectuals: The origins of the Prague Spring and the politics of reform communism. In *Research in Social Movements*, 1995, roč. 18, č. 1, s. 93-143. ISSN 0163-786X.
- 90 FOWKES, Ben. *The Rise and Fall of Communism in Eastern Europe*. Basingstoke: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 1993, s. 118. ISBN 9780312091491.
- 91 SKILLING, Gordon. Journey to Czechoslovakia: Spring 1968. In *Kosmas: Czechoslovak and Central European Journal*, 1992, roč. 11, č. 1, s. 27-42. ISSN 0731-5430.
- 92 KUBRICHT, Paul. Confronting liberalization and military invasion: America and the Johnson administration respond to the 1968 Prague summer. In *Jahrbucher fur Geschichte Osteuropas*, 1992, roč. 40, č. 2, s. 197-212. ISSN 0021-4019.
- 93 SCHWARTZ, Hans-Peter. Die Regierung Kiesinger und die Krise in der ČSSR 1968. In *Vier-*

NATO počas udalostí pražskej jari John G. MacGinn.⁹⁴ V „západnej“ historiografii dlho chýbala i kritická štúdia pražskej jari z perspektívy marxistických štúdií – čo malo, samozrejme, svoj dôvod: politická klíma studenej vojny a z nej vyplývajúci nedostatok záujmu o podobné analýzy v „západnom“ historiografickom diskurze. Čiastočne sa to pokúsil napraviť James Satterwhite, ktorý analyzoval ideologické pozadie pražskej jari z marxistickej perspektívy.⁹⁵

Jaroslav Krejčí vypracoval doplňujúcu štúdiu svojho predchádzajúceho výskumu a spolu s Pavlom Machoninom – ďalším českým vedcom, jedným z najvýznamnejších českých sociológov – publikoval štúdiu o spoločenských zmenách v Československu, vrátane sociologickej analýzy spoločenskej stratifikácie populácie pred, počas a po pražskej jari.⁹⁶ V 90. rokoch vyšlo i niekoľko dôležitých prác v nemeckom jazyku. Lutz Priess, Václav Kural a Manfred Wilke analyzovali do tej doby neznáme dokumenty Jednotnej socialistickej strany Nemecka (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED) a prišli k záveru, že SED odmietala československé reformy na základe množstva vlastných interných štúdií a následne vyvinula vlastnú iniciatívu, aby zadržala a zlikvidovala reformný proces v Československu.⁹⁷ Objavili sa tiež nové životopisy Alexandra Dubčeka. Krátky životopis lídra pražskej jari napísala napríklad litovská historička Ina Navazelskisová,⁹⁸ no omnoho vplyvnejšou prácou bola jeho vlastná autobiografia (pripravená a preložená Jirí Hochmanom).⁹⁹ Na jeseň roku 1996 publikoval štúdiu o vzťahu medzi francúzskou a československou komunistickou stranou Karel Bartošek,¹⁰⁰ ďalší zo zástupu vedcov, ktorí boli po udalostiach

teljahrshefte für Zeitgeschichte, 1999, roč. 47, č. 2, s. 159-186. ISSN 0042-5702.

- 94 MCGINN, John. The politics of collective inaction. NATO's response to the Prague Spring. In *Journal of Cold War Studies*, 1999, roč. 1, č. 3, s. 111-138. ISSN 1520-3972.
- 95 Pozri napríklad jeho štúdiu o marxistickom revizionizme vo východnej Európe: SATTERWHITE, James. *Varieties of Marxist Humanism: Philosophical Revision in Postwar Eastern Europe*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1992, zvlášť kapitolu "Czechoslovakia: The philosophical background of the Prague Spring" (s. 130-173). ISBN 9780822937111; a tiež SATTERWHITE, James. Marxist critique and Czechoslovak reform. In TARAS, Raymond (ed.). *The Road to Disillusion: From Critical Marxism to Postcommunism in Eastern Europe*. Armonk: M. E. Sharpe, 1992, s. 115-134. ISBN 0873327918.
- 96 KREJČÍ, Jaroslav – MACHONIN, Pavel. *Czechoslovakia 1918–92: A Laboratory for Social Change*. New York: St. Martin's Press, 1996. ISBN 9780333604755.
- 97 PRIESS, Lutz – KURAL, Václav – WILKE, Manfred. *Die SED und der „Prager Frühling“ 1968. Politik gegen einen Sozialismus mit menschlichem Antlitz*. Berlin: Akademie Verlag, 1996. ISBN 3050027968.
- 98 NAVAZELSKIS, Ina. *Alexander Dubček*. Philadelphia: Chelsea House Publications, 1990. ISBN 9781555468316
- 99 DUBČEK, Alexander. *Hope Dies Last: The Autobiography of Alexander Dubcek*. New York: Kodansha International, 1993. ISBN 9780002550017.
- 100 BARTOŠEK, Karel. *Les aveux des archives: Prague-Paris-Prague, 1948–1968*. Paris:

roku 1968 vyhodенý zo strany a ktorý odišiel o niekoľko rokov na to do exilu vo Francúzsku.

Najdôležitejšie práce 90. rokov vyšli v druhej polovici dekády. Jednou z najvýznamnejších prác anglicky písanej historiografie zostáva dodnes *The Prague Spring and its Aftermath* Kierana Williama.¹⁰¹ Williams pracoval s množstvom českých, slovenských a do istej miery i ruských archívov a zdrojov. Pražskú jar zasadil do kontextu studenej vojny a realizoval najdetailnejšiu štúdiu rozporov medzi Moskvou a Prahou (a medzi Brežnevom a Dubčekom) v období tesne pred inváziou. Williams opatrne prehodnotil politické zlyhanie po invázii – a zvlášť jeho následky – a presvedčivo vysvetlil i počiatky normalizácie. Neklesol k zbytočnému velebeniu Dubčeka, ktoré je tak charakteristické pre väčšinu prác „západnej“ proveniencie do tej doby a kriticky zhodnotil i to, ako – i keď pravdepodobne nechcene – prispel k obnove diktátorského režimu v Československu.

Medzi ďalšie dôležité práce patrí zbierka dokumentov zostavená Jaromírom Navrátilom (s predhovorom Václava Havla a doslovom Gordona Skillinga), ktorá vyšla v CEU Press v roku 1998.¹⁰² Táto zbierka obsahuje 140 dokumentov z archívov v Českej republike a Rusku, ale tiež USA, Maďarska, Francúzska, Poľska a Nemecka. Len minimum z nich bolo do tej doby publikovaných v angličtine. Navrátilova zbierka sa však až príliš koncentruje na elity komunistickej politiky a čitateľ sa z nej nedozvie takmer nič o spontánnom vytvorení – aj keď, samozrejme, len veľmi limitovanej – občianskej spoločnosti. To však neplatí len pre Navrátilovu zbierku dokumentov. Drvivá väčšina historických analýz 70., 80. a 90. rokov o udalostiach roku 1968 sa zameriavala takmer výhradne na komunistické elity alebo disidentov. Širšie spoločenské procesy a vytváranie masového hnutia slúžili väčšinou len ako pozadie, na ktorom sa odohrávali historické procesy. Jednou z mála výnimiek v tomto zmysle bola šúdia Petra Pittharta z roku 1999. Nepublikoval ju však v angličtine, ale vo francúzštine, v zborníku zostavenom Jacquesom Rupnikom a François Fejtöm.¹⁰³ Len rok pred publikovaním tejto štúdie vydal Pitthart, ako jeden z účastníkov pražskej jari, ktorý po invázii opustil stranu, v anglickom jazyku i svoje vlastné memoáre.¹⁰⁴ Ďalšia práca, ktorá by nemala v rozbere historiografie chýbať, je *Prague*

Editions du Seuil, 1996. ISBN 2020253852.

101 WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its Aftermath*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 9780521588034.

102 NAVRÁTIL, Jaromír a kol. *The Prague Spring 1968: A National Security Archive Documents Reader*. Budapest: Central European University Press, 1998. ISBN 9639116157.

103 PITHART, Petr. La dualité du Printemps tchécoslovaque. Société civile et communistes reformateurs. In FEJTÖ, François – RUPNIK, Jacques (eds.). *Le Printemps tchécoslovaque 1968*. Paris: Editions Complexes, 1999, s. 77-86. ISBN 2804801519.

104 PITHART, Petr. *1968 – A Memoir of the Prague Spring*. Budapest: Central European Uni-

Spring, Prague Fall. Blank Spots of 1968 maďarského historika Miklosa Kuna, vydaná v roku 1999.¹⁰⁵ Zozbieral svedectvá desiatich popredných protagonistov pražskej jari – avšak nielen reformistov, ale i Dubčekových oponentov, vrátane napríklad i Vasiľa Biľaka, ktorý patril medzi nadogmatickejšie krídlo KSČ a plne podporoval inváziu.

Zmena perspektívy

Už v 90. rokoch saniektorí autori – ako Oksenberg a Dickson, Williams a ďalší – snažili zasadiť vývoj v Československu do širšieho kontextu sovietskej zahraničnej politiky. Táto dôležitá línia historiografie bola znova potvrdená ďalšími štúdiami vychádzajúcimi začiatkom nového milénia. Matthew Ouimet analyzoval tzv. Brežnevovu doktrínu,¹⁰⁶ zaoberal sa tiež dlhodobým efektom sovietskej politiky v Československu a snažil sa pochopiť sovietsku zahraničnú politiku až do rozpadu ZSSR vo všeobecnosti. Tvrdil, že tzv. socialistický internacionalizmus bol v skutočnosti nahradený – predovšetkým v súvislosti s československou krízou – národnými záujmami a zvýšeným zameraním sa jednotlivých krajín na svoje vlastné domáce problémy a stabilitu režimov.¹⁰⁷ Gerain Hughes¹⁰⁸ a Saki Ruth Dockrill¹⁰⁹ sa zas zamerali na britskú zahraničnú politiku voči východnému bloku a tiež na vplyv československej krízy na Britániu. Z pohľadu chápania medzinárodných vzťahov, ich dejín a vývoja tak do akademickej produkcie pridali ďalší chýbajúci kúsok v skladačke komplexného chápania pražskej jari a spôsobu, ako ovplyvnila i medzinárodné dianie.

Po roku 2000 došlo k hlbšiemu a detailnejšiemu preskúmaniu ďalších aspektov pražskej jari, ktoré historici do tej doby ignorovali, iné boli prehodnotené vo svetle nových zistení z archívov. Jednou z dlho zanedbávaných tém bolo vytvorenie embryonickej občianskej spoločnosti počas udalostí pražskej jari a vytvorenie masového hnutia (Golanová a ďalší historici sa touto problematikou

versity Press, 1998. ISBN 9789639241695.

105 KUN, Miklos. *Prague Spring, Prague Fall. Blank Spots of 1968*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1999. ISBN 9789630576086.

106 OUIMET, Matthew. *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2003. ISBN 9780807827406.

107 Pozri aj JONES, Robert. *The Soviet Concept of Limited Sovereignty from Lenin to Gorbachev: The Brezhnev Doctrine*. New York: St. Martin's Press, 1989. ISBN 9780312028169

108 HUGHES, Geraint. British policy towards Eastern Europe and the impact of the 'Prague Spring', 1964–68. In *Cold War History*, 2004, roč. 4, č. 2, s. 115–139. ISSN 1468-2745.

109 DOCKRILL, Saki Ruth. Defense and detente: Britain, the Soviet Union, and the 1968 Czech crisis. In BISCHOF, Günter – KRAMER, Stefan – RUGGENTHALER, Peter (eds.). *The Prague Spring and the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia in 1968*. Lanham: Lexington Books, 2010, s. 249–270. ISBN 0739143050.

čiastočne zaoberali už skôr). Okrem Williamsovej štúdie¹¹⁰ sa spôsobom, ako na udalosti reagovali elity i masová populácia zaoberal Pat Lyons.¹¹¹ Ďalším dôležitým aspektom, do tej doby väčšinou ignorovaným (s menšími výnimkami ako Karel Bartošek), bol dopad invázie na komunistické strany po celom svete. Najvýznamnejšie nové perspektívy v tomto zmysle priniesla Maud Brackeová, ktorá skúmala reakcie „západných“ komunistických strán na inváziu roku 1968.¹¹² Jej hlavným zistením a záverom bolo, že je potrebné doceniť dôležitosť myšlienky „internacionalizmu“ pre identitu, motivácie a stratégie lídrov i militantných členov komunistických strán na Západe a tiež fakt, že sovietska vojenská invázia vytvorila v tomto koncepte ďalšie vážne trhliny.¹¹³ Ďalšie dôležité zistenia ohľadom reakcie španielskych komunistov priniesol španielsky historik Giaime Pala.¹¹⁴

Množstvo prác o pražskej jari (Golanová, Kusín, Dean, Steiner i množstvo ďalších)¹¹⁵ prinieslo príliš zjednodušený a de facto chybný obraz „konfliktu“ medzi Čechmi a Slováckmi: „pokrokoví Česi“ bojovali o demokratizáciu, zatiaľ čo „zaostalejším Slovákom“ šlo predovšetkým o federalizáciu.¹¹⁶ Scott Brown priniesol vo svojej štúdii z roku 2008 úplne iný obraz a presvedčivo dokázal, že demokratizácia a federalizácia sa vzájom nevylučovali a mnoho Slovákov spájalo proces federalizácie so širším procesom demokratizácie, pričom považovali

110 WILLIAMS, Kieran. The Prague Spring: From elite liberation to mass movement. In MC-DERMOTT, Kevin – STIBBE, Matthew (eds.). *Revolution and Resistance in Eastern Europe: Challenges to Communist Rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 101-118. ISBN 1845202589.

111 LYONS, Pat. *Mass and Elite Attitudes during the Prague Spring Era: Importance and Legacy*. Prague: Institute of Sociology, CAS, 2009. ISBN 8073301741.

112 BRACKE, Maud. *Which Socialism? Whose Détente? West European Communism and the Czechoslovak Crisis of 1968*. Budapest: Central European Press, 2007. ISBN 9786155211263. Vyšlo tiež v talianskom preklade BRACKE, Maud. *Quale socialismo, quale distensione? Il comunismo europeo e la crisi cecoslovacca del '68*. Roma: Carocci, 2008. ISBN 9788843050994.

113 Pozri tiež jej predchádzajúcu prácu napísanú spolu s Thomasom Jørgensenom: BRACKE, Maud – JØRGENSEN, Thomas. *West European Communism after Stalinism: Comparative Approaches*. In *EUI Working Paper HEC*, European University Institute, No. 2002/4. Online <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/63/HEC02-04.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [cit. 2020-01-26].

114 PALA, Giaime. El PSUC y la crisis de Checoslovaquia. In *Utopías/Nuestra Bandera*, 2004, č. 200, s. 67-78. ISSN 1133-567X. Pozri tiež zborník PALA, Giaime (ed.). *El inicio del fin del mito soviético. Los comunistas occidentales ante la Primavera de Praga*. Barcelona: El Viejo Topo, 2008. ISBN 8496831787.

115 Pozri tiež, LEFF, Carol Skalnik. *National Conflict in Czechoslovakia: The Making and Remaking of a State, 1918–1987*. Princeton: Princeton University Press, 1988. ISBN 9780691077680, nové vydanie 2014, ISBN 9780691606460, zvlášť s. 179-273.

116 Pre viac detailov pozri HUDEK, ref. 6.

jedno bez druhého za neuskutočiteľné.¹¹⁷ Napriek viacerým prácam, ktoré sa touto problematikou zaoberali, však nie sú všetky otázky dostatočne zodpovedané a historiografická diskusia o povahe rozdielu medzi väčšou liberalizáciou československého politického systému a väčšou mierou nezávislosti pre Slovensko (federalizáciou) pokračuje.

V čase štyridsiateho výročia invázie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa sa na pôde University of Ottawa uskutočnila medzinárodná konferencia, na ktorej sa zúčastnili vedci zo všetkých bývalých krajín sovietskeho bloku a niekoľko severoamerických expertov na túto problematiku. Prezentovali najnovšie poznatky historiografie a zamerali sa tiež na jednotlivé národné pohľady na inváziu. Výsledkom konferencie bol zborník 16 štúdií od 18 akademikov z celého sveta, zostavený pod vedením Marka Stolarika.¹¹⁸

Aj osobnosť Alexandra Dubčeka, na Západe často idealizovaná, bola podrobená kritickému prehodnoteniu. V jednej zo štúdií v zborníku venovanom dejinám Československa rokov 1948 a 1968 tvrdila Mary Heimannová (považovaná mnohými českými a slovenskými historikmi za kontroverznú), že Dubčekov obraz ako muža presvedčenia, idealizmu a ako slušného politika nebol ničím iným ako pozlátkou a v skutočnosti šlo o vypočítavého muža, ktorý sa dokázal vyšplhať v rámci komunistickej strany až na špičku moci.¹¹⁹ V rovnakom zborníku analyzoval slovenský politológ Juraj Marušiak „jemnejšiu“ stránku normalizácie a vyvrátil dlho udržiavaný mýtus o tom, že v slovenskej časti republiky bola normalizácia omnoho „jemnejšia“ než v českých krajinách.¹²⁰

Štyridsiate výročie udalostí prinieslo i vyvrcholenie dvojročného výskumného snaženia veľkého medzinárodného projektu vedeného rakúskymi historikmi v rámci Spoločnosti Ludwiga Boltzmana vo Viedni, v rámci ktorého spojila sily viac ako stovka vedcov z celého sveta. Celý projekt viedol Stefan Kramer a jeho výsledkom bola rozsiahla, takmer tritisíc-stranová dvojdielna zbierka štúdií a dokumentov.¹²¹ Prvý diel pozostával zo 70 štúdií skúmajúci takmer každý

117 BROWN, Scott. Socialism with a Slovak face: Federalization, democratization, and the Prague Spring. In *East European Politics and Societies*, 2008, roč. 23, č. 3, s. 469. ISSN 1533-8371.

118 STOLARIK, Mark. *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia, 1968. Forty Years Later*. Mundelein: Bolchazy-Carducci, 2010. ISBN 9780865167575.

119 MEIMANN, Mary. The scheming apparatchik of the Prague Spring. In CASHMAN, Laura (ed.). *1948 and 1968 – Dramatic Milestones in Czech and Slovak History*. London: Routledge, 2013, s. 87-89. ISBN 0415845718.

120 MARUŠIAK, Juraj. The normalisation regime and its impact on Slovak domestic policy after 1970. In CASHMAN, Laura (ed.). *1948 and 1968 – Dramatic Milestones in Czech and Slovak History*. London: Routledge, 2013, s. 161-181. ISBN 0415845718.

121 KARNER, Stefan (Hg.). *Prager Frühling. Das internationale Krisenjahr 1968*. Köln: Böhlau, 2008. ISBN 9783412202316.

aspekt pražskej jari a jej konca. Všetkých 232 dokumentov druhej časti je publikovaných súčasne v nemčine a ruštine, s textami vždy na náprotivných stranách s výnimkou dokumentov americkej proveniencie, ktoré sú namiesto nemčiny ponechané v originálnej angličtine. Svojím rozsahom je *Prager Frühling. Das internationale Krisenjahr 1968* najpodobnejším projektom do dnešnej doby. Ďalšia konferencia sa uskutočnila v apríli 2008 v New Orleans a znamenala začiatok druhej fázy projektu. Výsledkom bola tentokrát „už len“ 510 stránová, no významná monografia *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*,¹²² tentokrát v anglickom jazyku. Záverom oboch týchto diel je zistenie, že reforma komunizmu v Československu, často označovaná ako „socializmus s ľudskou tvárou“, nikdy nemala nádej na uskutočnenie. Ak by mala mať nejakú šancu na realizáciu, muselo byť dôjsť k fundamentálnej zmene v sovietskej politike, k akej ale došlo až do konca 80. rokov.¹²³

Okrem spomenutých prác priniesli nemeckí historici do vedeckej diskusie o pražskej jari i množstvo ďalších dôležitých príspevkov. Konstantin Hermann zostavil zborník zameraný na miestnu perspektívu udalostí v Sasku. Jednotliví autori sa venovali problémom, akým bolo napríklad drážďanské stretnutie z 23. marca 1968, v rámci ktorého lídri piatich štátov socialistického tábora dospeli k záveru, že v Československu došlo ku kontrarevolúcii, čo neskôr poslúžilo ako základný dôvod pre inváziu.¹²⁴ Najdôležitejším príspevkom nemeckej historiografie v posledných rokoch je však bezpochyby *Der Prager Frühling: Aufbruch in eine neue Welt*¹²⁵ Martina Schulze Wessela, v ktorom predstavil nový a dôležitý pohľad na obrvoské množstvo už existujúcej literatúry zameranej na túto problematiku. Schulze Wessel sa sústredil vo svojom výskume na korene reformných ideí a mnohé z nich našiel v rehabilitačných programoch s obeťami politických procesov a čistiek v 50. rokoch. Ako príklad uvádzal okrem iných i Eduarda Goldstückera, ktorý strávil v pracovných táboroch takmer tri roky, aby sa potom vrátil a stal sa jedným z intelektuálnych lídrov pražskej jari. Schulze Wesselova analýza hlbších koreňov pražskej jari priniesla v „západnej“ historiografii neznámy nový pohľad a stimulovala ďalší výskum.

122 BISCHOF, Günter – KRAMER, Stefan – RUGGENTHALER, Peter (eds.). *The Prague Spring and the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia in 1968*. Lanham: Lexington Books, 2010. ISBN 0739143050.

123 Pozri tiež KRAMER, Mark. Die Sowjetunion, der Warschauer Pakt und blockinterne Krisen während der Breznev-Ära. In DIETRICH, Torsten (ed.). *Der Warschauer Pakt*. Berlin: Links, 2009, s. 273-336. ISBN 3893319611.

124 HERMANN, Konstantin (ed.). *Sachsen und der Prager Frühling*. Beucha: Sax-Verlag, 2008, s. 67. ISBN 3867290261.

125 WESSEL, Martin Schulze. *Der Prager Frühling: Aufbruch in eine neue Welt*. Ditzingen: Reclam, 2018. ISBN 3150205484.

K mnohým zaujímavým zisteniam dospela talianska historiografia. Medzi najvýznamnejších talianskych historikov venujúcich sa problematike pražskej jari patria Francesco Caccamo a Francesco Leoncini. Caccamo vydal o pražskej jari niekoľko štúdií,¹²⁶ z ktorých pravdepodobne najvýznamnejšou je *La Cecoslovacchia al tempo del socialismo reale* z roku 2017.¹²⁷ Leonciniho dlhotrvajúci výskumný záujem o strednú Európu¹²⁸ tiež priniesol niekoľko zaujímavých výsledkov. Viedol napríklad tím, ktorý zostavil zborník o Alexandrovi Dubčekovi a Janovi Palachovi¹²⁹ a napísal tiež krátky životopis Dubčeka.¹³⁰ Za zmienku stojí aj *La primavera di Praga. 1968: la rivoluzione dimenticata*¹³¹ Enza Bettiza a zborník zostavený Santim Fedelem a Pasqualom Formarom pri príležitosti 40. výročia invázie, v ktorom sa nachádzajú i kapitoly venujúce sa niekoľkým, do veľkej miery ignorovaným témam ako dopad pražskej jari a invázie roku 1968 na československú kinematografiu.¹³² Jeden z výskumných projektov na univerzite v Padove zameraný na výskum samizdatu sa čiastočne venuje i udalostiam pražskej jari.¹³³

Frančúzska historiografia je tradične omnoho izolovanejšia a zameraná predovšetkým na svoje vlastné dejiny roku 1968 (občianske nepokoje, demonštrá-

126 Napríklad CACCAMO, Francesco. Per la riforma del socialismo reale. Zdeněk Mlynář e il 'team' per lo sviluppo del Sistema politico. In *Studi Storici*, 2016, roč. 57, č. 3, s. 669-708. ISSN 0039-3037; CACCAMO, Francesco – HELAN, Pavel – TRIA, Massimo (eds.). *Primavera di Praga, risveglio europeo (Biblioteca di Studi Slavistici)*. Firenze: Firenze University Press, 2011. ISSN 2612-7687.

127 CACCAMO, Francesco. *La Cecoslovacchia al tempo del socialismo reale: Regime, dissenso, esilio*. Roma: Società editrice Dante Alighieri, 2017. ISBN 8853434325.

128 LEONCINI, Francesco. *L'Europa centrale. Conflittualità e progetto. Passato e presente tra Praga, Budapest e Varsavia*. Venezia: Libreria Editrice Cafoscarina, 2003. ISBN 8888613528; pozri tiež LEONCINI, Francesco (ed.). *L'Europa del disincanto. Dal '68 praghese alla crisi del neoliberismo*. Soveria Mannelli: Rubbettino, 2011. ISBN 9788849831351.

129 LEONCINI, Francesco (ed.). *Alexander Dubcek e Jan Palach. Protagonisti della storia europea*. Soveria Mannelli: Rubbettino, 2008. ISBN 8849822434.

130 LEONCINI, Francesco. *Dubcek. Il socialismo della speranza. Immagini della Primavera cecoslovacca*. Roma: Gangemi, 2018. ISBN 884923645X.

131 BETTIZA, Enzo. *La primavera di Praga, 1968. La rivoluzione dimenticata*. Milano: Mondadori, 2008. ISBN 8804589779.

132 FEDELE, Santi – FORMARO, Pasquale (eds.). *La Primavera di Praga: quarant'anni dopo*. Soveria Mannelli: Rubbettino, 2009. ISBN 8849825015.

133 CATALANO, Alessandro. Il samizdat tradialogo e monologo: Le attività editoriali di Zdeněk Mlynář e la scelta degli interlocutori. In *eSamizdat (2010–2011)*, s. 261-280. ISSN 1723-4042. Prepracovaná a doplnená verzia tejto štúdie vyšla aj v angličtine ako CATALANO, Alessandro. Zdeněk Mlynář and the search for socialist opposition from an active politician to a dissident to editorial work in exile. In *Soudobé dějiny/Czech Journal of Contemporary History*, 2015, č. III, s. 90-156. ISSN 2336-3142.

cie, generálny štrajk či okupáciu univerzít a tovární po celej krajine v máji). Okrem prominentného a už niekoľkokrát zmieného historika dejín strednej Európy Jackquesa Rupnika sa však pražskej jari venovalo i niekoľko ďalších francúzskych historikov. Bolo by chybou podceňiť príspevok francúzskej historiografie k nášmu poznaniu udalostí roku 1968 – ako máme často tendenciu robiť. Okrem Rupnika sa týmito udalosťami zaoberal napríklad novinár a politológ François Fejtó, ktorý venoval väčšinu svojej akademickej kariéry štúdiu režimov vo východnej Európe.¹³⁴

V novom tisícročí sa objavili i všeobecnejšie práce o československých dejinách, ktoré sa ale, pochopiteľne, udalostiam pražskej jari nemohli vyhnúť. Kevin McDermott vo svojej práci ukázal, ako sa historiografia posunula od ideologických interpretácií charakteristických pre studenú vojnu k serióznejšej analýze založenej na archívnom výskume.¹³⁵

Analyzuje tiež proces destalinizácie v Československu, ktorý pomaly viedol k pražskej jari a vo svojej práci rozoberá tiež „slovenskú otázku“. Roku 2018 vydal spolu s Matthewom Stibbem zborník venovaný reakciám na pražskú jar vo východnej Európe.¹³⁶ Zbierka trinástich štúdií jasne naznačuje a vysvetľuje, prečo niektoré režimy zásadne odmietali Dubčekove reformy a podporovali inváziu, zatiaľ čo iné stáli od udalostí bokom.

Zaujím o výskum reforiem pražskej jari a dôsledkov, ktoré mala invázia na Československo, východný blok, Západ a tiež sovietsku zahraničnú politiku v posledných rokoch nevyprchal. Predovšetkým v rámci 50. výročia udalostí v roku 2018 vzniklo niekoľko prác, ktoré ponúkajú nové interpretácie či nový pohľad na staré koncepcie. Thomas K. Murphy urobil rozhovory s približne stovkou Čechov a Slovákov, ktorí sa udalostí zúčastnili a na ich základe poskytol vo svojej práci nový pohľad na každodenný život v Československu. Jednotlivé kapitoly pritom venuje pražskej jari, invázii a tiež nasledujúcej normalizácii.¹³⁷ Nové pohľady sa však objavujú neustále – ako napríklad Melanie Brandová, ktorá urobila výskum kognitívnych predsudkov v analytických výsledkoch americkej tajnej služby počas pražskej jari.¹³⁸

134 FEJTŐ, François – RUPNIK, Jacques (eds.). *Le Printemps tchécoslovaque 1968*. Paris: Editions Complexes, 1999. ISBN 2804801519.

135 MCDERMOTT, Kevin. *Communist Czechoslovakia, 1945–89: A Political and Social History*. London: Palgrave, 2015. ISBN 9780230217140

136 MCDERMOTT, Kevin – STIBBE, Matthew (eds.). *Eastern Europe in 1968. Responses to the Prague Spring and Warsaw Pact Invasion*. London: Palgrave, 2018. ISBN 3319770683.

137 MURPHY, Thomas. *Czechoslovakia Behind the Curtain: Life, Work and Culture in the Communist Era*. Jefferson: McFarland & Co., 2018. ISBN 9781476672809.

138 BRAND, Melanie. Mind games: Cognitive bias, US intelligence and the 1968 Soviet invasion of Czechoslovakia. In *Intelligence and National Security*, 2019, s. 1-15. ISSN 0268-4527.

Pražská jar a jej dopady sú jednou z najpreskúmanejších problematík celých československých dejín. Napriek obrovskej kvantite a kvalite výskumu však naďalej ostávajú niektoré otázky nezodpovedané. Diskusia o dôvodoch na inváziu a tiež o samotnej povahe pražskej jari (mali by sme hovoriť o „reformách“ alebo „revolúcii“¹³⁹) ostáva stále otvorená. S očividnými výnimkami v prácach Skillinga, Williamsa, Rupnika a niekoľkých ďalších nedokázali „západní“ historici naplno využiť potenciál českej a slovenskej historiografie a väčšinou s ňou buď nepracujú, alebo sa obmedzia na limitovaný počet prác. To platí predovšetkým pre slovenský výskum, ktorý je na Západe prakticky neznámy. Napríklad hospodárske reformy československých ekonómov dokázali „západní“ autori vyčerpávajúco popísať a analyzovať a existujú desiatky prác o tejto problematike – zároveň však platí, že tieto práce do značnej miery ignorujú hospodársky vývoj na Slovensku. Samozrejme, nedostatočná prepojenosť súčasnej „západnej“ a „československej“ historiografie má svoje dôvody. Veľkým problémom českej a obzvlášť slovenskej historiografie a výskumu je jeho nízka internacionalizácia. Len málo prác sa publikuje v angličtine, *lingua franca* súčasného vedeckého výskumu, alebo v ďalších svetových jazykoch ako francúzština, nemčina alebo ruština. Českí a slovenskí historici navyše často nedržia krok s najnovšími metodologickými prístupmi na „západe“ a nedostatočne (alebo vôbec) zasadzujú svoj výskum do medzinárodného kontextu. Pražská jar je obľúbenou problematikou českých a slovenských historikov a kvantitatívne je rozsiahlo pokrytá – existujú stovky, ak nie tisícky rôznych prác. Zároveň sa pritom kladie len minimálny dôraz na konceptuálne otázky a pri výskume chýba metodologický aparát na hlbšiu a precíznejšiu analýzu.

Ďalším problémom historiografie o československej kríze roku 1968 je „rúško tajomstva“, ktorým sú zahalené ruské archívy ohľadom tvorby sovietskej politiky a roly východoeurópskych lídrov ako Ulbricht či Kádár. Neprístupnosť ruských archívov je síce vo všeobecnosti faktom, niektoré archívy však prístupné sú – zostávajú však nevyužitú. Omnoho viac by sa napríklad dal využiť potenciál Cold War archive na Harvard University, ktorý obsahuje prepisy zo zasadaní sovietskeho Politbyra a Komunistickej strany ZSSR ohľadom udalostí roku 1968. Zároveň je dostupné množstvo archívnych dokumentov z ukrajinských archívov.¹⁴⁰ Denníky Petra Šelesta, prvého tajomníka Ukrajinskej komunistickej

139 Tieto diskusie sú dobre zhrnuté v LYONS, ref. 111, s. 258-264, a zvlášť v tabuľke na s. 262 – aj keď autor bral do úvahy len českú a anglickú literatúru.

140 KRAMER, Mark. Ukraine and the Soviet-Czechoslovak crisis of 1968 (Part 2): New evidence from the Ukrainian archives. In *Cold War International History Project Bulletin*, 2003, č. 14/15, s. 273–368. ISSN 1071-9652.

Pre analýzu ukrajinskej historiografie o pražskej jari pozri POSTOLOVSKYJ, Ruslan – SLESARENKO, Andriy. ‘Празька весна’ 1968 року в Чехословаччині в українській

strany, sú dostupné v Ruskom štátnom archíve. Šeľest bol v priebehu československej krízy roku 1968 kľúčovou postavou, no jeho denníky a ďalší materiál využívalo doteraz len minimum historikov (výnimkou je napríklad Mark Kramer). Niekoľko zaujímavých postrehov ohľadom tvorby sovietskej zahraničnej politiky priniesol R. G. Pikhovia,¹⁴¹ ktorý pracoval s dokumentami Ústredného výboru KSSZ. Kým sa však výskumníkom neotvorila všetky ruské archívy, niektoré čiastkové otázky ostanú nezodpovedané. Jedna vec je však istá – nové vedecké diskusie a ďalší výskum pražskej jari sa v budúcnosti istotne objavia.

* Štúdia je čiastkovým výstupom z projektu APVV-15-0349 *Individuum a spoločnosť – ich vzájomná reflexia v historickom procese*, ako aj projektu VEGA 2/0140/18 *Fenomén politickej dôvery a nedôvery v prostredí studenej vojny*, riešených na Historickom ústave SAV.

Mgr. Jakub Drábik, Ph.D.
Historický ústav SAV
Klemensova 19, 814 99 Bratislava
e-mail: drabik.jakub@gmail.com

історіографії. In *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, 2018, ро. 27, ч. 1, s. 106-119. ISSN 2411-345X.

141 PIKHOIA, R. G. Czechoslovakia 1968: A view from Moscow according to Central Committee documents. In *Russian Studies in History*, 2014, ро. 44, ч. 3, s. 35-80. ISSN 1061-1983.